

REMMARLÖV - HÖRBY

HISTORIA KRING NÅGRA BONDEFAMILJER

DEL 1

Tystnaden är nästan total, det svaga suset bland de höga träden har upphört och skymningen gör sig alltmer märkbar. Jag står på en liten kyrkogård i mellanskåne, där många av mina förfäder ligger begravna. Här fanns fordom en kyrka, en av de minsta i Lunds stift. Församlingen växte och det pockades på en ny och större kyrka. Denna byggdes några stenkast från den gamla kyrkan, som förföll och senare revs. Idag kan man se var den legat då man markerat kyrkans yttermurar med en grusgång, men många av de gamla gravarna med deras stenar är borta för alltid.

Remmarlövs gamla kyrka

Upptakten till en gren i min släkthistoria börjar några kilometer från denna kyrkogård i en by som bestod av några fallfärdiga hus och en borg som danskarna delvis ödelade 1677. Tio år senare blev Herlof Trolle herre till borgen som hette Eriksholm. Då Trolle för det mesta bodde i Danmark fick borgen förfalla ännu mer. Vid de tillfällen han besökte sin egendom lät han iståndsätta några rum i den norra längan. Trolles förvaltare hette Nils Pettersson Langvagen och till honom överlämnade Trolle huvudgården med tillhörande arbetsgods på arrende 1704. Kontraktet löpte till den 1 maj 1706 då det förnyades på ytterligare sex år. År 1709 bröt kriget mellan Sverige och Danmark ut och kontraktet upphävdes och gods och gård indrogs till den svenska kronan.

Enligt ett städjobrev den 3 maj 1709 innehade Nils Pettersson Langvagen även Eriksholmsmälla som då var hans bostad. Den 6 september 1711 erhöll han Remmarlöfs Ladugård i

förpantning som tack för ovärderlig hjälp vid 1709 års krig, då han och brodern Gert forslat förnödenheter till Magnus Stenbocks här vid Helsingborg. Men redan 1699 står han som arrendator för nämnda gård, och hans namn nämns även i ett dokument från den 21 oktober 1693.

Den 26 juni 1703 gifte sig Nils Pettersson Langvagen med Elisabeth Larsdotter, dotter till en handlare i Malmö. Under tiden på Eriksholm fick paret sex barn varav två söner uppnådde vuxen ålder. Den förste föddes den 24 juni 1704 i Torrlösa och kallades Johan Petter. Den andre sonen föddes den 15 november 1710 och fick namnet Segud. Från 1718 erhöll han privat undervisning hos sin moster Cecilia Larsdotter i Malmö. 1726 tog han studenten, fortsatte att studera och den 10 juni 1734 blev han fil. mag.

Friherre Wilhelm Bennet på Ellinge gods, som var patronat över Västra Sallerup och Remmarlöf erbjöd honom prästämbetet som han tillträdde den 1 maj 1736. Samma år den 9 juli gifte sig Segud Langvagen med Catharina Nelander. Vigseln ägde förmodligen rum i Lund där Catharinas morbror Andreas Rydelius var biskop.

Efter kriget mot Danmark flyttade familjen Langvagen till Remmarlöf. Under Remmarlöfs Ladugård fanns fyra rusthåll som beboddes av bönder på livstids städja. Dessa rusthåll var nr 4 $\frac{3}{6}$ mtl, nr 5 $\frac{1}{2}$ mtl, nr 7 $\frac{1}{3}$ mtl och nr 8 $\frac{3}{8}$ mtl, alla i Remmarlöfs by. De låg under Norra Skånska Kavalleri Regementet och Billesholms kompani, stam nr 83. Den största av de fyra gårdarna var nr 4.

I kungliga brev år 1684, 1691 och 1695 uttrycks det att så länge bonden klarade av gården *äro han, hans barn och efterkommande försäkrade att, utan förfång och intrång, så roligen bruka och besitta deras rustningshemman, och ingen eger derföre magt att drifwa honom och dem derifrån.*

I mitten av 1700-talet inlägger rusthållaren Jöns Persson Rolin i Västra Sallerup ett brev till regementschefen där han gör anspråk på rusthållet nr 5 $\frac{1}{2}$ mtl i Remmarlöf. Det är för övrigt det tredje brevet som Jöns Persson Rolin inlämnar under ett antal år. Tyvärr är de två första breven borta. Genom det här brevet och andra skrivelser i domböckerna får man i stort veta vem som bebott gården så långt tillbaka som till år 1684.

Då Remmarlöf nr 5 $\frac{1}{2}$ mtl en gång tillhört mina förfäder så är det dags att låta dokumenten tala. 1684 hette åbon Pehr Jönsson, Jöns Persson Rolins fader. Pehr Jönsson togs ut till krigstjänst och likaså en äldre bror till Jöns, de återkom inte till bygden utan lär ha stupat i kriget. 1696 – 1719 bodde åbon Pär Brëggare här och efter honom tog Lars Persson vid fram till den 3 september 1720. Nästa blev bonden Ola (även förnamnet Olof förekommer) Eriksson, och han brukade gården fram till omkring 1727 – 28. I dokumenten står också att Remmarlöf nr 5 tidvis stått öde, troligen var det i slutet av 1600-talet. Det talas även om att bönderna som bodde här var mycket fattiga.

HÄR BÖRJAR NU SLÄKTEN MÖRCKS HISTORIA.

Omkring 1728 övertar bonden Anders Jeppsson brukningen av gården. Han är gift med Carina Pålmsdotter, född i Virke, där enligt uppgift även Anders Jeppsson är född år 1699. 1728 får paret en son som får namnet Lars. 1730 föddes sonen Jeppa. Omkring 1735 avlider Carina och Anders gifter om sig 1736 med Ingar Svendsdotter, född omkring 1700, troligen i Remmarlöf. Med Ingar får Anders sönerna Sven den 9/10 1737 och Per den 15/11 1742.

I en bok från år 1730 bekräftas det att Anders Jeppsson är bonde på gården, vidare står det att *Enligt Kungl. Maj:ts Nådigaste Resolution daterad Stockholm i Rådskammaren den 17 december 1731 är inspektoren Nils Pettersson Langvagen tillagd rustningsrätten för hela detta rusthåll nr 83. Svarande allenast till munderingen och uppbär räntan av åboarna.*

Den 28 maj 1741 avlider Nils Pettersson Langvagen. Under de sista fem åren hade han vistats hos sonen Sigud Langvagen i Västra Sallerups prästgård. Behållningen efter Nils är stor, 20.549 dlr. 1742 finns antecknat i en rusthållsförändringsförteckning att *Rusthållaren arrendatorn Nils Pettersson Langvagen är igenom döden avgången och dess son Pastoren Herr Magister Segud Langvagen uti Sallerup rustar för hela detta rusthåll i sin faders ställe och stått för all behörig borgen och betalt för krigsmanshus.*

Den 19 september 1723 kom en kunglig förordning där borgare och präster fick rätt att förvärva frälsejord. I denna står bland annat att *vår allernådigaste konung behogat förklara, vilka kronohemman och lägenheter måste till skatte försäljas och hurudär med förhållas bör, samt vad där vidkommer att iakttagas, såsom och att själva köpebrevet nu som tillförne av Kongl. Kammar Collegio skola utfärdas; alltså, till underdånigast följe härav, hava Vi velat upplåta och försälja, efter som Vi härmed och i kraft av detta Vårt öppna Brev, på Hans Kongl. Maj:ts Vår allernådigaste konungs vägnar, upplåta och försälja till...*

Rusthållaren och kyrkoherden, ärevärdige och högvällärde Magister Segud Langvagen, dess hustru, barn och arvingar erhåller rätten att äga kronohemmanen Remmarlöf nr 5 ½ mtl och nr 8 3/8 mtl med jord, åker och äng, jaktmark, fiske och fiskevatten, kvarn och kvarnställe, ryttar- och torpställe samt andra tillägor. Detta skattebrev utfärdades av Rikets Kammar Collegie i Stockholm den 22 februari 1743. Betalning erlades den 9 september 1742.

I mitten av 1730-talet blev Nils Pettersson Langvagen sjuk och kunde inte driva sin gård Remmarlöfs Ladugård. Han blev därför tvungen att arrendera ut den. Från den 25 mars 1736 till den 24 mars 1741 hette arrendatorn Sven Hök. Han avlöstes av Oller Persson som arrenderade gården mellan den 25 mars 1741 och 24 mars 1745. I början av april 1745 flyttar Segud Langvagen med familj från Sallerups prästgård till Remmarlöfs Ladugård.

Bonden Anders Jeppsson fortsätter att betala sin städja till Kyrkoherde Herr Magister Segud Langvagen. Måndagen den 6 maj 1745 avlider Anders och begravs den 15 i samma månad. Han blev 45 år och 7 månader gammal. Enligt bouppteckningen erhåller änkan Ingar Svendsdotter en liten del och de fyra sönerna får vardera 43 daler och 13 ½ smt. Kontrakts Pastoren Magister Langvagen yrkar på att djur och inventarier säljs på auktion. Men bonden Anders Olsson i Remmarlöf och Jacob Svensson i Håslöf, vilka bevakar änkan Ingar Svendsdotters intressen, och rusthållaren Lars Jeppsson från Virke (broder till Anders Jeppsson) och rusthållaren Anders Pahlsson från Virke (broder till Carina Pahlsson), vilka företräder de omyndiga barnen, ställer sig kallsinniga till förslaget och beslutar att arvet till barnen skall innestå och anförtros änkan att fortsätta betala städja, och så snart sorgeåret är till ända, finna en annan man. De kommer att ställa upp med all hjälp som behövs och därtill anställer de en dräng.

Bouppteckningen efter Anders Jeppsson omtalar att gården är stor. Den föder bara i kreatur 6 hästar, 12 nötkreatur, 19 får och lamm samt 20 svin. Detta trots att Jöns Persson Rolin i sin skrift omtalar att de boende på gården är oerhört fattiga.

Efter sorgeåret gifter Ingar Svendsdotter om sig med Pär Pärsson den 20 april 1746. Pär är dräng på gården och upphöjs nu till åbo. Den 5 mars 1747 nedkommer Ingar med en dotter som får namnet Hanna. Tre år får Ingar vara tillsammans med Pär, den 25:e söndagen efter Trefaldighet (12 november) 1749 avlider han. Återigen är Ingar änka. Men detta är inte nog, den 21 juni 1750 avlider sonen Sven och begravs den 24 juni på Johannes Döparensdag (Midsommardagen). Han blev 12 år.

Fortfarande förvaltar Ingar arvet och för tredje gången gifter hon sig, denna gång med drängen på gården som nu heter Årad Sjunnesson. Han blir också upphöjd och kallar sig för husmansåbo. Han är född 1724 i Felestad. Vigseln står i Remmarlöfs kyrka i november 1750.

I maj 1750 gör Jöns Persson Rolin sitt utspel genom att begära att få bli rusthållare för Remmarlöf nr 5 ½ mtl. Denna gång, den tredje i ordningen, går han lite högre upp på rangskalan. Han sänder sitt brev till en Baron och General inom försvaret. Detta med anledning av att Kongl. Maj:t utfärdade en förordning den 22 februari 1749 angående Krono Rusthållen som jämte reglementena åren 1684 och 1695 försäkrade rusthållarna samt deras barn och efterkommande om orubbad besittning så länge etc.

Tingsrätten begärde att inom fjorton dagar få insänt uppgifter om rusthållet av Segud Langvagen. Det var en ganska så irriterad man som omtalade att Jöns Persson Rolin mot bättre vett gjorde sitt tredje försök att erhålla rustningsrätten för Remmarlöf nr 5 ½ mtl. Han bad också att bli fri från denne man. Några fler försök gjordes inte heller då. Jöns Persson Rolin innehade rustningsrätten för Västra Sallerup nr 10. Han var en bråkmakare och stod åtskilliga gånger inför tingsrätten. (Rolin avled den 2 februari 1780 av ålderdomssvagheter, 80 år gammal. Han föddes år 1700 på Remmarlöf nr 5. Hans hustru Pernilla avled året efter den 23 mars, 54 år gammal.)

Måndagen den 27 maj 1751 nedkom Ingar med en son som fick namnet Sjunne.

Den 5 augusti 1762 avled Årad Sjunnesson av vattusot. Han blev 38 år. Återigen var Ingar änka. Hon är till åren kommen, att gifta sig ännu en gång är otänkbart. Men hon och barnen fortsätter att betala städja och det fungerar.

Gravsten över Pastoren Segud Langvagen i Västra Sallerups kyrka. Denna gravsten har tidigare legat i kyrkans huvudingång.

Söndagen den 5 oktober 1753 avlider kyrkoherde Segud Langvagen i en ålder av 43 år. Han begravs i Västra Sallerups kyrka den 18 januari 1754. Jordfästningen hölls av biskop J. Engeström och han sade bland annat *han var en from, stilla och saktmodig man, som skötte med flit och trohet de stycken, som honom tillhörde*. I vapenhuset i kyrkan står hans gravsten och inskriften lyder: *Nit full i sitt kall, i lefwernet saktmodig, i alt en ärlig man: Dig wandringsman, om du will, en efter syn*. (De tre sista orden betyder ett föredöme, en förebild.)

Nu såg återigen Jöns Persson Rolin sin chans att förvärva rusthället Remmarlöf nr 5 ½ mtl och inkom med ännu en skrivelse, denna gång till tingsrätten som i slutet av år 1754 avslog hans begäran, en av orsakerna var att han var för gammal. (54 år)

Efter Segud Langvagens död blev Remmarlöfs Ladugård ett sterbhus. De efterlevande hade inte samma affärsbegåvning som fadern och deras farfar. Under några år hade man till räntan, men 1757 kunde man inte betala, och en stämning blev påföljden. Rusthållsgårdarna förblev dock i deras ägo, eftersom Segud köpt dessa 1742 – 43.

1758 fick Remmarlöfs Ladugård en ny arrendator i greve Dücker på Ellinge gods som innehade det fram till sin död 1784.

Nils Pettersson Langvagen och Segud Langvagen lånade ofta ut pengar till personer av hög börd. De flesta betalade tillbaks, men det fanns de som inte kunde inom föreskriven tid, och dessa personer blev instämnda till tinget.

Johan Petter Langvagen, broder till Segud Langvagen, har inte fått några stora ord om sig i kyrkoböckerna i Västra Sallerup. Han var förståndshandikappad, och arvet efter fadern fick brodern sköta. Han avled Nyårsdagen 1755 och begravdes den 3 april. Han blev 51 år.

1756 blev det möjligt för rusthållarna vid de Skånska kavalleriregementena att lösa hemmanen mot att erlägga sex års ränta. Då penningvärdet fallit kunde hemmanen inlösas för ett billigt pris.

Den 10 september 1763 köper Jeppa Andersson Borlunda nr 10 ¼ mtl och flyttar dit med sin hustru Elsa Rasmusdotter.

Jeppas styvbroder Per är dräng på en gård i Sallerup och inte intresserad av att stanna kvar på gården i Remmarlöf. (Brodern Lars finns inte med i några handlingar, det sista som nämnts om honom är vid hans fader Anders Jeppssons bouppteckning den 31 juli 1745.) Därför anställer man en dräng vid namn Per Persson. Han var född i Kävlunge den 8 juni 1737. Föräldrarna var nämndeman Pär Tuvasson och Kirstina Larsdotter. Vid denna tid var fadern död, men modern levde och var omgift.

Tycke uppstod mellan drängen Per Persson och dottern Hanna på gården. Hanna var Ingar Svendsdotters dotter från hennes andra äktenskap. De gifter sig, men deras vigsel är inte införd i kyrkoböckerna varken i Remmarlöf eller Västra Sallerup, ej heller i någon angränsande församling. Natten mellan den 14 – 15 mars 1766 nedkommer Hanna med en son som får namnet Per. Modern är 19 år.

I mantalsuppgifterna från år 1766 finns antecknat att änkan Ingar Svendsdotter bor på gården och att hon är över 63 år, vilket intygas av ena sonen. 1769 är sista året som hon nämns i dessa uppgifter och allt tyder på att hon avlidit året innan då nämnda uppgifter gäller från november året innan. Det finns inte angivet i dödboken att hon avlidit, varken i Remmarlöf eller Västra Sallerup.

Catharina Nelander, hustru till framlidne kyrkoherde Segud Langvagen, avlider den 10 januari 1770. I hennes testamente har hon fördelat lösöret och rusthållsgårdarna på arvslotter. Vid bouppteckningen och skifte erhöll de omyndiga döttrarna jungfru Anna Catharina lott nr 2, där rusthållshemmanet nr 5 ½ mtl ingick, och jungfru Cecilia lott nr 5, där rusthållshemmanet nr 8 3/8 mtl ingick.

Nu kunde var och en av barnen sälja, vilket de tidigare velat göra, men modern hade förbjudit det. Hon gick ofta på besök till de boende på gårdarna och pratade med dem om allt möjligt och hon var lika välkommen överallt.

Efter Catharina Nelanders död säljs gårdarna. Jeppa Andersson köper sitt födelsehem Remmarlöf nr 5 ½ mtl. Remmarlöf nr 8 3/8 mtl går under klubban den 4 mars 1773. Köpare är Jöns Jönsson från Söderviddinge. Remmarlöf nr 7 1/3 mtl köps av Pehr Hansson och Remmarlöf nr 4 3/8 mtl av Ola Ingelsson. Ola avlider 1777 och då arrenderar arvingarna ut gården på tjugo år. De båda sistnämnda gårdarna säljs av lantmätare Andreas Magnus Langvagen den 10 augusti 1771.

Den 24 maj 1772 köper Jeppa Andersson Remmarlöf nr 3 1/8 mtl av Andreas Magnus Langvagen.

Jeppa Andersson äger i början av 1770-talet ett antal gårdar. Förutom Remmarlöf nr 5 ½ mtl, Remmarlöf nr 3 1/8 mtl, Borlunda nr 10 ¼ mtl är han rusthållare på Löjtnants Bostället Virke nr 8 ¼ mtl. Han tycks vara en egensinnig man. Under åren kring 1770 förekommer han i ett antal stämningar. Bland annat har han utan att fråga om lov borttagit ett loft och rivit och bränt upp ett brygghus på Virke nr 8. Vidare uteblivit några gånger från rätten med böter som påföljd.

Så blir hans hustru Elsa Rasmusdotter obotligt sjuk i lungrot. Han börjar att avveckla sina gårdar och säljer fädernehemmet Krono Skatte Rusthållshemmanet Remmarlöf nr 5 ½ mtl den 27 juni 1772 till arrendatorn Per Persson och hans hustru Hanna Persdotter. Detta för att gården skall stanna i släkten.

Krono Skatte Beneficiehemmanet Remmarlöf nr 3 1/8 mtl säljer han till pastoren Jonas Seehusen, gift med Elsa Langvagen, dotter till Segud. Köpebrevet undertecknat den 5 oktober 1773.

Den 17 april 1773 avlider Elsa Rasmusdotter i en ålder av 42 år. Jeppa Andersson gifter om sig med Lisa Augustinsdotter som avlider 52 år gammal den 30 januari 1780. För tredje gången gifter Jeppa sig nu med Kjersti Månsdotter, född 1751. De får fyra barn, två av dem uppnår vuxen ålder. Den 29 juni 1788 avlider Kjersti i en ålder av 37 år.

Efter sex år som änkemän avlider Jeppa Andersson i Borlunda den 6 oktober 1794 av vattusot.

Sonen Per Andersson i Ingar Svendsdotters äktenskap med Anders Jeppsson och som flyttade från Remmarlöf nr 5 i unga år till Västra Sallerup och fick plats som dräng gifte sig söndagen den 6 november 1768 med pigan Hanna Persdotter från Eslöf. Han blev rusthållare på Eslöf nr 2 1/3 mtl år 1766. De fick tio barn, fyra av dem avled i unga år.

Per Andersson drabbades av kolik och avled lördagen den 10 juni 1786. Han blev 44 år. Hans gravsten finns fortfarande kvar på Västra Sallerups gamla kyrkogård och bär inskriften "*Här under hwilar hederliga oc: wälaktade rusthållaren Pehr Andersson född uti Remmarlöf åhr 1742 bode och döde i Eslöf åhr 1786*".

Gravsten över rusthållaren Pehr Andersson på Västra Sallerups gamla kyrkogård.

I Ingar Svendsdotters tredje äktenskap med Årad Sjunnesson fick de sonen Sjunne. Han gifte sig den 17 oktober 1773 med änkan Else Persdotter. Genom detta gifte blev han åbo på domkyrko hemmanet nr 2 $\frac{3}{4}$ mtl Åkarp i Reslöfs socken. Else avled i barns börd den 26 december 1781. Sjunne gifte om sig med Hanna Jöransdotter från Eslöv.

Sjunne Åradsson avled den 6 januari 1820 och begravdes på Reslöfs kyrkogård. Då hade han varit gift 5 gånger och satt 23 barn till världen.

Rusthållare Per Persson och hans hustru Hanna på Remmarlöf nr 5 $\frac{1}{2}$ mtl får åtta barn. Dottern Kirstina född måndagen den 10 december 1787 gifter sig med Lars Åkasson, född den 6 april 1782 i Remmarlöf. Vigseln står den 19 oktober 1810 i Remmarlöfs kyrka. De får fyra barn där Elna Larsdotter, född den 23 november 1819, för släkten vidare.

Per Persson blev en stor man i bygden. Han avled i lungsot den 28 oktober 1804, 69 år gammal. Hustrun Hanna avled den 24 april 1799 i hetsig feber, 54 år gammal.

Efter Per Perssons död delades marken upp på arvtagarna och såldes inbördes. Sonen Lars, född den 19 augusti 1781, köpte ut sina bröder och systrar.

Dottern Kjerstina sålde dock inte sin del som var på $\frac{1}{24}$ mtl. Hon gifte sig som tidigare nämnts med Lars Åkasson. Han avled den 24 mars 1828 i bröstfeber, 45 år gammal.

För att kunna betala sterbhusets skulder blev Kjerstina nödsakad att av tingsrätten i Kävlinge begära att få sälja hemmanet på auktion. Det köptes av Anders Jönsson från Reslöf. Han gifte sig med Kjerstina den 10 april 1829 och hemmanet kom därför att stanna i släktens ägo. 1838 köpte Anders Jönsson och Kjerstina Persdotter ytterligare 1/60 mtl av nr 5.

Kjerstina hade i sitt äktenskap med Lars Åkasson sönerna Åke och Per och döttrarna Hanna och Elna. I äktenskapet med Anders Jönsson dottern Hanna.

Hanna Andersdotter gifte sig med drängen Lars Hansson från Stora Harrie. Den 11 november 1850 köpte de hemmanet Remmarlöf nr 5 7/120 mtl.

REMMARLÖFS BY UTI HERTIGDÖMET SKÅNE, LANDSKRONA LÄN, HARJAGERS HÄRAD, ANNO 1714

Denna by består av 16 nr vilka nr 1 $\frac{3}{8}$ hemman, nr 13 $\frac{3}{4}$ hemman äro med dess förpantning hos Ladugården.

Nr 2 $\frac{3}{8}$ hemman, nr 3 $\frac{1}{8}$ hemman, nr 4 $\frac{3}{8}$ hemman är till hälften och nr 7 $\frac{5}{16}$ hemman, nr 15 $\frac{3}{8}$ hemman augument under Norra Skånska Cavalleri Regementet. Nr 5 $\frac{1}{2}$ hemman, nr 8 $\frac{3}{8}$ rusthåll under samma regemente. Nr 6 $\frac{1}{1}$ annexhemman – obebyggt, nr 9 $\frac{5}{16}$ rusthåll. Nr 10 $\frac{1}{8}$ hemmansfrälse under Ellinge gård. Nr 11 $\frac{1}{8}$ hemman och nr 12 $\frac{1}{8}$ hemman Ladugården. Nr 14 $\frac{1}{2}$ hemman obebyggt under Ladugården. Nr 16 gatuhus under Ladugården är uti förpantning till Nils Petter Langvagen.

Kronans tillgångar i jord utdelades i viss omfattning som lön för värdefulla tjänster. Man bortgav förläningar eller donationer på ”evärdlig tid” mot allmän trohets- och tjänsteplikt för vederbörande släkt.

Efter krigen belönades framträdande insatser med nya och stora förläningar som medförde oinskränkt äganderätt i likhet med ärvd jord. Detta gick hårt ut över kronobönderna och de fordom fria skattebönderna. Adelns makt ökade och de lägre stånden började vid 1655 års riksdag ropa på godsreduktion. Adeln förhalade det hela men tvangs till slut medge en reduktion. Denna tog sin början 1680 och ständerna erkände konungens oinskränkta reduktionsrätt 1682. Alla greve- och friherrskap, alla donationer, alla gamla kungsgårdar, allt köpt och förpantat gods samt alla efter 1604 bortgivna och sedan obekräftade jordförläningar indrogs.

Donationerna slutades alldeles upp, adeln degraderades från en besutten, permanent tjänstearistokrati till mindre självständiga löntagare, ehuru den visst inte – som ofta påstås – totalt utblottade

Omkring 1700 var Karl XI:s stora reduktion av frälsets donerade jordar utförd. I allmänhet var det från sina ”strögods” som adeln avstått, medan de behållit själva sätesgårdarna. Kronan hade föga intresse av säterierna, vilkas skötsel krävde enhetlig godsägar drift, som staten inte själv kunde ombesörja. Räknat efter hemmanens antal fick adeln visserligen lämna ifrån sig det allra mesta av vad den fått, men på det hela taget klarade sig de flesta över förväntan bra med några undantag.

Allt fler brukare av kronans jordar idkade ”skatteköp”, dvs. inköpte sin jord av staten, medan de tidigare på sin höjd då och då betalat en mindre ”städja” som avgift för jorden, för att den skulle stanna i släkten. Kronan å sin sida förlorade ingenting på skatteköpen då avgiften blev

densamma; istället vann den köpeskillingen, och enda olägenheten var att man nu inte längre kunde vid behov avhysa bönderna från deras mark.

Skatteköpen infördes i lag redan 1719, och som köpeskillning krävdes löjligt små summor, ibland endast ett enda års ränta. 1723 bestämde man skatteköpet till ett minimum av sex års ränta. Rätten till skatteköp upphävdes 1770 och 1773.

Vid 1789 års riksdag tvangs Gustav III till oåterkallelig brytning med adeln och behövde nu bondeklassens stöd. Han lät därför i en ny förordning bekräfta skatteköpsförordningen av 1723 samt därutöver ge allmogen en hel rad nya förmåner. Redan 1723 hade man medgivit präster och borgare rätt att förvärva frälsejord, 1789 fick bönderna samma rätt.

Vid freden i Roskilde 1658 fanns det i Skåne omkring 140 adliga huvudgårdar. Flera var stora gods med slott eller praktfulla herrgårdsbyggnader. Andra ordinära när det gällde areal och byggnadsbestånd. Till de sistnämnda hörde Ladugårdarna som var en avelsgård som en godsägare inrättat i en grannsocken till en större huvudgård. Syftet var att öka antalet veckodagsbönder i godsets närhet.

DEL 2. STATAREN

Vägen gick uppför en liten stigning och svängde något vid kyrkan. Jöns Olsson smackade på hästen för att den skulle öka takten. Till höger på kuskbocken satt hans hustru Elna Larsdotter med minstingen Anna, 1 år, i famnen. Bak på vagnen dinglade Johanna Elisa, 6 år, och Lars, 4 år, med benen.

Johanna frågade vad kyrkan hette som de passerade och hennes far omtalade att det var Virke kyrka och att de snart skulle vara framme vid sitt första mål, Remmarlöv nr 5, där mormor Kjerstina bodde.

Resan från Kävlinge, som gått över Stora Harrie, hade varit händelselös. Vädret var det bästa tänkbara för att vara i slutet av mars. Man skrev året 1854.

Jöns och Elna samt barnen hade brutit upp från sitt arrende på Kävlinge nr 10. De hade haft det i sex år och hoppats få det förnyat. Men ägaren hade avlidit och det hade blivit skifte bland barnen och de hade själva valt att bruka gården. Jöns hade därför hittat ett augumentshemman i Toftaröd utanför Norra Rörum och dit var de på väg.

Nu är vi snart framme sa fadern, där borta ligger Remmarlövs kyrka, sen är det bara en liten bit till. Jöns konstaterade helt lugnt att kyrkan såg bedrövlig ut, precis som Virke, liten och inget torn samt förfallen. Jöns mindes att han varit inne i kyrkan vid ett tillfälle. Den var inte bättre där än utomhus. Små fönster gjorde kyrkan kall och nästan ogästvänlig. Den första kyrkan de passerat hade varit Stora Harrie som ombyggt för tre år sedan av en professor som hette C G Brunius, en stor herre sas det. Jöns var med sin tid, så de så.

På gården i Remmalöv stod mormor Kjerstina, 67 år, och hennes man Anders, 64 år. Anders var styvfar till Elna då Kjerstina tidigare varit gift. Elna var 9 år när fadern (Lars Åkasson, f. 6/4 1782, d. 24/3 1828) avled i bröstfeber. Gården hade Lars köpt den 18 februari 1811 av Årad Pehrsson och hans hustru Kjerstina Nilsson för 300 Riksdaler. En del av fastigheten utgjorde Kjerstinas arv efter fadern Pehr Pehrsson och som var på 1/24 mtl.

Vid bouppteckningen efter Lars överskred skulderna tillgångarna och Kjerstina och förmyndarna fick tid på sig att reda ut detta men lyckades inte. Den 6 november 1828 inlämnade de en skrivelse till Häradsrätten i Kävlinge med anhållan att få sälja fastigheten på auktion. Detta beviljades och auktionen hölls den 25 mars 1829. Köpare blev drängen Anders Jönsson, f. 16/1 1790 i Reslöv, och hans tillämnade hustru änkan Kjerstina Persdotter.

Summan han betalade var 666 rdr 32 s Banco. Den 16 mars 1838 köpte de ytterligare 1/60 mtl av Remmarlöv nr 5 av Anders Christensson och hans hustru Kjersti Åkesdotter. När så Anders och Kjerstina blev till åren komna överlät och försålde de kronoskatte-rusthållshemmanet Remmarlöv nr 5 7/120 mtl till drängen Lars Hansson från Stora Harrie som var gift med deras dotter Hanna, styvsyster till Elna. Köpebrevet undertecknades den 11 november 1850.

Anders och Kjerstina bodde kvar på gården som inhyse, och deras lilla stuga lyste välkomnande för de trötta resenärerna. Efter att ha fått en hastig kram begav sig Johanna och Lars ut på strövtåg. Gårdens alla djur blev uppmärksammade innan de trötta somnade in vid sin lillasysters sida. De vuxna satt uppe lite till och dryftade framtiden och vad den skulle bära med sig.

Efter några dagars vila var det dags att fortsätta. Det hade blivit april och man kände att våren var i antågande. Jöns ville fortast möjligt ge sig iväg och var otålig till tusen. Han hade gått igenom vagn och seldon och sett till att djuren fått rikligt med foder. Färden gick nu förbi slottet Trollenäs och Näs kyrka. Västra Strö kyrka (denna riven 1875 och ersatt med en ny som togs i bruk 1877), Bosarp och över Rönneå vid Hasslebro. Över den breda ån fanns en skranglig träbro. (Här uppfördes en valvbro *med tre spann 1881.*) Vägarna hade hitintills varit ganska bra men nu var långa sträckor mycket dåliga. Färden gick genom Hallaröd och Norra Rörum fram till gården Toftaröd nr 1 1/24 mtl.

En av ladugårdarna till en gård i Toftaröd.

Landskapet hade förändrats från bördig slättbygd till skogsbygd. Trots att skogen dominerade så fanns det ett antal stora åkermarker. När Jöns började plöja, insåg han, att vid det första påseendet var åkermarken falsk, mängder av sten kom upp i dagern och slog sönder hans

redskap. De fick bära sten och stengärdesgårdarna, som redan var stora, blev ännu större. Jöns och Elna kämpade för att få gården att bära sig men efter två år gav de upp.

Jöns hade fått anställning som statardräng på ett stort gods i Söderto, ca tre kilometer söder om Lyby by. Den 25 oktober 1856 tog han och övriga familjen ut flyttningsbevis och begav sig ut på en lång färd i en väderlek som inte var precis gynnsam.

De stannade här i två år och så fick Jöns anställning i Lyby. Först på Lyby nr 5 och året därpå på Lyby nr 8. Denna gård ägdes av Ryttmästare Edv. Alb. von Seth. Han och hans hustru var vänliga människor och såg till att deras anställda hade det bra. Många godsägare var raka motsatsen och statarna flyttade då fortast möjligt till något annat ställe i hopp att här var bättre. Jöns och Elna drömde fortfarande att de någon gång skulle kunna skaffa sig något eget. Efter sju år i Lyby flyttade man till Köinge nr 15, och i husförhörboken tituleras nu Jöns som hemmansägare.

Barnen hade under tiden i Lyby gått i skola och Johanna gick ut med strålande betyg. 1864 flyttade hon till Hörby och fortsatte att läsa till småskolelärarinna och 1866 tog hon examen, 18 år gammal.

Den 26 juni 1867 fick hon plats i Skepparslöv och tog farväl av den övriga familjen som numera bodde i Köinge. Åren därpå flyttade Lars och Anna från hemmet och ställde kosan till Danmark. Nu var Jöns och Elna ensamma och tydligen klarade de inte av lantbruket utan tvingades ånyo att bryta upp. Jöns blev statare på samma gård som de lämnade 1866, nu är året 1870. Här stannar de ett år, sedan skrivs de på Lyby nr 20 som inhyse.

Jöns har nu all tid i världen att tänka, hans tankar vandrar tillbaka till ungdomen. Som trettonåring lämnade han sitt hem på Sonnarps nr 8 i Asks socken och tog anställning som dräng i Källs-Nöbbelöv. Sedan fortsatte det, ett år här och ett år där, aldrig mer än två år på varje ställe. Gårdarna hade legat mest på slätten runt Kävlinge.

1843 hade han sökt sig till Lund, här blev han dräng hos mamsell Anna Liljewalch och trivdes alldeles utmärkt. Vid ett tillfälle hade han lärt känna Elna som var piga hos en professor Ebbe Boring inte långt därifrån. Hon hade varit hos mamsellen i ett ärende. När han så några dagar därefter åter mötte Elna så frågade han blygt om de inte kunde gå ut en kväll och till hans stora glädje blev svaret ja. Elna talade om att hon hade sitt föräldrahem i Remmarlöv, och att hon flyttat därifrån 1842.

Så blev Elna med barn och de beslöt att gifta sig. De fick båda plats på Västra Karaby nr 9 1847, han som dräng, hon som piga.

De gifte sig i november, närmare bestämt den 26:e. Han mindes att träden längs gången upp till kyrkan i den lilla byn hade fällt det mesta av sina löv, men trakten var ändå strålande vacker. I norr låg flera stycken bronsåldershögar och runt om i de andra väderstrecken de många gårdarna. Han hade haft sin bästa kostym på sig när han mötte sin älskade på kyrkogången.

Året då Johanna föddes, 10/3 1848, flyttade de till Kävlinge nr 10 där han blev arrendator. Det var tjugofyra år sedan, var hade den tiden blivit av. Sedan mindes han alla flyttningarna till de många gårdarna de gjort under dessa år, skakade på huvudet, drog en lång suck, reste sig och gick in i huset till sin hustru.

Jöns skulle resa ännu en gång, och den resan skulle bli den längsta. Den 4 april 1872 tog han ut flyttningsbetyg och uppgav att han skulle flytta till Nord Amerika. Prästen sade ingenting, men undrade i sitt stilla sinne vad denna 55-åriga man skulle göra "over there".

*Hörnet Kiliansgatan 17 – Magle Lilla Kyrkogata 2.
Här fick Elna Larsdotter tjänst som piga.*

Kyrkogatan 21 i Lund. Här erhöll Jöns Olsson plats som dräng.

Det är nu frågetecknen hopar sig. Var får Jöns respengarna ifrån, som statare i nästan hela sitt liv bör det inte ha blivit något över att tala om. Barnen kan ha bidragit med något. I så fall Lars och Anna, som flyttade till Danmark. Inget säger att de blev kvar här, utan de följde kanske med strömmen till Amerika. Johannas lärarinnelön var inte så stor att hon kunde avvara något.

I husförhörsboken över Lyby kan man utläsa att på Lyby nr 20 bodde en hemmansägare vid namn Per Nilsson. Han flyttade till Amerika den 28 mars 1871. På hans ställe inflyttade hemmansägaren Nils Jönsson. Han hade en styvdotter som hette Hanna Andersdotter, och som var tjugo år. Hon var också piga på gården. Dagen före Jöns, den 3 april 1872, tog hon ut flyttningsbevis till Nord Amerika. Jöns och Hanna måste ha rest tillsammans.

Huruvida Jöns bara rest, eller om han lovat Elna att få komma efter när han fått fast mark under fötterna i det nya landet kan man bara spekulera över. Men den 8 december 1873 flyttade Elna till Osby nr 15 (Osbyholm) och fick anställning som piga. Året därpå, 1874, flyttade hon till Hörby och till samma ställe som dottern Johanna och hennes man bor. I husförhörsboken står Elna som änka. Men Jöns är inte död, han avlider först den 24 maj 1879 enligt ett brev från Amerika. Han blev 62 år gammal.

Elna bor kvar hos sin dotter Johanna som inhyseänka i Hörby och avlider den 24/7 1909 nära 90 år gammal. Enligt en tidningsnotis hade hon bott hos sin dotter i 35 år. Under de sista 11 åren hade Elna till stor del varit sängliggande. Trots alla de svårigheter hon under sin livstid varit med om får man väl anse att hon var en krutkvinna. På Hörby kyrkogård är spåren efter henne och dottern för alltid borta.

Statarlänga i Lyby som brann ner 1906. Vykort.

STATARE

kan anses ha varit ett jordens och ladugårdens folk. De slet med andras mark och djur och deras lön var kost och usla bostäder.

Statarväsendet hade rötter i den medeltida lego- och tjänstehjonsstadgan men växte fram på allvar under 1700-talet. När så befolkningen ökade under 1800-talet uppstod det brist på jord. Systemet innebar att gifta män anställdes årsvis och deras hustrur fick mjölkningsplikt. Lönen bestod av stat, dvs. naturaförmåner. Kvaliteten på livsmedlen var ofta dålig. Veden sur. Bostadsförhållandena i statarlängor och ruckel var usla. De bostäder som erbjöds de barnrika familjerna var många gånger raa och kalla, sällan större än ett rum och kök.

Statarbarn blev vanligen statare själva. Andra kom från bonde- eller torparehem. Om man inte hade några pengar för att skaffa sig ett eget ställe blev man tvungen att ta det sociala klivet nedåt och bli statare.

Det finns en mängd skildringar av upplevelser som förödmjukelse, fattigdom, slit och torftighet. En gammal man minns att hans mor fick värk så hon inte kunde mjölka. Hans far sade då till förvaltaren hur det låg till. Denne svarade att kan hon inte mjölka så är du också fri. Avskedad på stående fot. Trots hans mors bedjande att de skulle få stanna var svaret nej. Följden blev att familjen en kall vinterdag stod utanför stugan med sitt lilla bohag, vräkta. Den här händelsen utspelade sig på Bollerups gods i januari 1880.

En statarhustru minns att lössen i bostaden var ett gissel. Hela huset var så fullt av ohyra att de ramlade ner på bordet där man åt. Men ingen vågade säga något till arbetsgivaren. Under sommaren var det alldeles olidligt. Det myllrade av miljoner vägglöss. Männen flyttade ut på foderskullen, men kvinnor och barn fick vara kvar bland krypen.

Arbetsdagen var mellan tio och fjorton timmar. Man började vid 4 – 5 tiden på morgonen. Åttatimmarsdagen infördes 1919 men undantag gjordes för jordbruksarbete. Först 1939 begränsades arbetstiden till tio timmar.

Statarhustrun var den som slet mest. Att hon hade mjölkningen var en förutsättning för att de skulle få tjänst på gården. Mjölkningsplikten, den vita piskan, innebar att hon måste mjölka varje dag året runt. Detta skulle göras tre gånger om dagen med början i ottan. Varje kvinna kunde ha upp till femton kor på varje pass som tog omkring två timmar. Hon skulle sedan därutöver ansvara för barn och hushåll där det inte fanns några som helst bekvämligheter.

Man bytte ofta gård i hopp om att nästa skulle vara bättre. Men man fann det nya stället lika tröstlöst som det förra. Den sista veckan i oktober varje år drog flyttlassen omkring. Den sena flyttningen ställde mången gång till stora lidanden då väder och väglag inte var det allra bästa. En godsägare i Huddinge församling manade till ny tid för flyttning, men denna reform hindrades av annat. En bild av dessa flyttlass längs vägarna var ”barnen nedpackade bland trasor i gamla tunnor och fjerdingar, kvidande och lidande av hunger och köld”. Efterhand blev det dock bättre men vägen dit var både lång och mödosam.

I början av 1900-talet började så smått den fackliga aktiviteten bland arbetarna. Den första föreningen bildades troligen redan den 11 maj 1890 av statdrängar från Krageholms gods som infunnit sig på Fredrik Vilhelm Thorssons politiska möten utanför Ystad.

I april 1904 hölls den första kongressen i Ystad med representanter från 31 gods och gårdar. Den skånska lantarbetarorganisationens förtroendeman och verksamaste agitator var en ungdomsklubbist och sadelmakargesäll från Malmö som hette Albin Hansson.

Under hela 1910-talet förekom många strejker, och stämningen var stundtals mycket uppjagad, då arbetsgivarna svarade med att vräka de statare som strejkade och agiterade för fackföreningen.

Från februari 1908 till juli 1909 var lantarbetarförbundet invecklat i en arbetskonflikt med Trolle-Ljungby fideikommiss. Det gällde anställningsvillkor för torpare och husmän. Konflikten slutade med nederlag för fackföreningen och arton familjer vräktes. Efter detta nederlag tynade den fackliga rörelsen för lantarbetarna. Först under 1920-talet började den ånyo byggas upp.

Statarsystemet gick i graven den 12 oktober 1944, då en överenskommelse kom till stånd under ledning av förlikningsmannen Per Westling. Denna dag gavs dödsdomen, men först under avtalsåret 1944 – 45 övergick statlönesystemet till kontantlönesystem.

Författaren Ivar Lo-Johansson har berättat i olika sammanhang om en oerhörd känsla av lättnad och befrielse med bland annat följande kommentar: ”Man drar andan åt sig och det andetaget bottnar djupt ned i 1700-talet. Ett över 150-årigt system, som fört så ohyggligt mycket slaveri med sig, försvinner från den Svenska jorden.”

Den 31 oktober 1945 rullade de sista statarflyttlassen fram på landsvägarna.

DEL 3. BARNMORSKA OCH SMÅBRUKARE

Våren hade äntligen kommit efter en bister vinter. Snön hade legat meterhög och inga skjutsar kunde ta sig fram på vägarna. Värst drabbat var som vanligt Österlen i den sydöstra delen av Skåne. Tjälén höll som bäst på att gå ur marken och fåglar och andra djur hade bråttom att organisera inför den kommande parningstiden.

Längs vägen mellan Hammenhög och Östra Herrestad var två vackra flickor på väg, ömsom pratande, ömsom sjungande. De skulle på fest hemma hos den ena flickan i Östra Herrestad. Hennes fader stod leende på trappan till skolhuset och tog emot dem. Han var skolmästare i byn och hette Per Jönsson. De båda flickorna Hanna och Johanna var småskollärarinnor i Hammenhög. Året var 1872.

Johanna Elisa Jönsson flyttade från föräldrahemmet i Köinge till Skepparslöv den 26 juni 1867 för att tillträda platsen som småskollärarinna. Hon var nitton år gammal. Året därpå är hon lärarinna i Östra Ljungby. Den 24 januari 1870 inflyttar hon till Hammenhög.

Hanna Persson Herrlin inflyttar till Hammenhög från Östra Herrestad den 22 maj 1872. Även hon är småskollärarinna och fyller under året 35 år.

Både Johanna och Hanna är ogifta och bor på samma adress i Hammenhög och därför blir de också bästisar i såväl skolan som privat.

Denna dag var glädjen extra stor då Johanna skulle träffa Hannas bror Måns som Hanna skrutit så mycket om. Måns var född 1842 och blev således 30 år och på denna underbara majdag skulle han firas. Måns hade gått i lära till murare i Simrishamn och Köpenhamn och var nu färdigutbildad. Det fanns gott om arbete i socknen för kunniga hantverkare.

En dag i mitten av januari 1873 promenerade Johanna hem i slaskigt väder. Hon hade varit på pastorsexpeditionen i Hörby och lämnat in ett flyttningsbetyg. Hon tänkte tillbaks på förra året då det hade hänt förfärligt mycket. Hon hade blivit kär i Måns, systemen Hanna hade skrutit mycket om honom och allt hade varit sant och lite till. De föll för varandra med en gång. Johanna ville inte fortsätta som lärarinna, det var alldeles för dåligt betalt, fast visst, hon kunde tänka sig det vid sidan om. Därför hade hon beslutat sig för att läsa vidare och bli barnmorska och den examen hade hon tagit med glans under hösten uppe i Göteborg. Sedan hade hennes moder kontaktat henne och talat om att Hörby kommunalnämnd hade en plats ledig för en barnmorska. Johanna sökte platsen och fick den.

Måns skulle flytta till Hörby, det hade de bestämt när Johanna erhöll barnmorskeplatsen. Byn växte så det knakade, så någon risk att Måns inte skulle få arbete fanns inte. Hantverkare av alla de slag behövdes då hus efter hus byggdes.

Så föll tanken på modern, som bodde i Lyby, men också till hennes fader. Var fanns han? En dag i fjor våras hade det legat en lapp på köksbordet där han skrivit att han var så trött på hustruns gnäll över att han inte kunde få något jobb och att de inte hade några pengar, att han sålt vad han ägde och rest till Amerika. Säkert hade han haft den tanken länge. Då en av pigorna på gården, där föräldrarna bodde inhyses hade tagit ut attest hos prästen så begav han sig dit dagen efter och fick en attest så de kunde resa tillsammans.

Att överhuvudtaget nämna faderns namn var numera en dödssynd. Modern ansåg att han var död och hade till och med angivit för prästen att hon var änka.

Johanna reste ofta till Östra Herrestad för att träffa Måns. Hon var alltid lika välkommen i hans hem. Med sitt sprudlande humör spred hon glädje och trevnad omkring sig. Måns och Johanna kom överens att gifta sig och den 10 november 1873 stod bröllopet i Hörby kyrka. Brudparet flyttade in ett ganska nytt hus på nr 6 o 21 som ägdes av postmästare Chr. Benedictsson. Johannas mor Elna inflyttade på samma adress under året.

1879 fick de genom prästens försorg dödsbudet att Johannas far avlidit i Nord Amerika. Det tycks som om de fått ärva en rejäl summa för familjen flyttade till ett eget hus vid Nya Torg. Familjen hade utökats under åren med tre flickor, Gerda Kristina född den 18/9 1875, Hilma Elisabeth född den 28/6 1877 och Alma Götilda född den 20/10 1879.

Så blev Måns sjuk, han fick den fruktade sjukdomen lungsot. Efter långt lidande avled han den 16 maj 1881, 39 år gammal. Johannas mor ställde upp och hjälpte till med att laga mat och passa barnen då Johanna nu också fick rycka in i sitt gamla yrke som småskollärarinna. Pengar behövdes till både det ena och andra.

Efter några år insåg Johanna att något radikalt måste göras. Hon började studera lantbrukslitteratur och företog resor till danska husmansbruk. Under året 1888 bestämde hon sig, hon skulle bli småbrukare.

Den 25 april 1878 avled kopparslagare Anders Rundström. Han var ägare till gård nr 18 1/16 mtl i den östra delen av Hörby. Änkan fortsatte att driva gården, men förfallet gjorde sig mer

och mer påmint allt eftersom åren gick. 1882 och 1885 blev gården utannonserad till att säljas på auktion. Men det kom inga köpare någon av gångerna. Den 15 juli 1889 gjorde man ett nytt försök och kopparslagare Nils Åberg lade ett bud som antogs.

Nils Åberg som redan hade ett kopparslageri nere i byn hade ingen större användning för gården, men troligen var han bara ett ombud, för ett par månader senare hade han sålt gården till Johanna Herrlin. Huset nere i byn som Johanna Herrlin ägde erhöll nu Nils Åberg i byte plus en mindre summa kontanter. Nu skulle Johanna på allvar börja på något nytt som hon aldrig förr hade befattat sig med, hon skulle bli småbrukare. Barnmorskeplatsen behöll hon men slutade som lärarinna.

Åren de gick och åratals slit bar frukt. Borta är all den sten som markerna varit översållade med. Grästuvor och annat ogräs likaså, bit för bit hade markerna blivit åker. 1904 kunde man i en notis i tidningen Småbrukaren läsa att ”på stället fanns fyra präktiga kor, där den bästa kon mjölkade över 5000 liter om året, samt en kviga och två kalvar. Hushållningssällskapet premierade gården ett flertal gånger och studieresor från i första hand de norrländska småbrukarna ställdes hit”.

Hennes gård gjorde ett synnerligen trivsamt intryck med de gamla vårdträden framför ingången och mängden av blomster i rabatterna, och särskilt om våarna erbjöd de otaliga lökarna en fröjd för ögat.

Landsvägen Hörby – Kristianstad skar rakt igenom Johanna Herrlins marker och samma år som dottern Alma flyttade hemifrån sålde Johanna markerna söder om landsvägen till trädgårdsmästare Andersson för 5 000 kronor.

Här var trädgårdsmästeri fram till i mitten av 1950-talet då markerna bebyggdes med bostadshus.

Det var inte bara landsvägen som skar igenom Johannas marker. 1886, två år innan hon köpte Hörby nr 18, hade man byggt järnvägslinjen Hörby – Tollarp, HTJ, vilken även den kom att gå över hennes ägor. Denna järnväg hade till en början inte högre standard än en ångspårväg. Så småningom löste man de tekniska problemen. Järnvägslinjen lades ner i maj 1961. Då var markerna norr om linjen för länge sedan sålda. Bland annat fanns här Scans slakteri.

Lördagen den 24 juli 1909 avled Johannas moder Elna. Ortens tidning Hörby Posten Central Skåne skrev att ”änkan Elna Larsson avled i den höga åldern av nära 90 år. Hon var änka efter förre lantbrukaren Jöns Olsson, har alltsedan mannens död eller omkring 35 år vistats hos sin inom samhället boende dotter, fru Johanna Herrlin, och har under de sista elva åren nästan varit sängliggande.”

1913 slutade Johanna som barnmorska, en plats hon innehaft i bortåt 42 år, och pensionerade sig. Hon hade även under ett antal år varit ledamot av fattigvårdsstyrelsen och pensionsnämnden.

Dottern Alma Götilda flyttade till Varberg den 1 december 1904, där hon gifte sig med trädgårdsmästare Alfred Pamp. Den 24 mars 1924 kom sorgebudet till Johanna att hennes dotter Alma avlidit, troligen i samma sjukdom som hennes fader. Hon efterlämnade make och tre minderåriga barn.

Dottern Gerda Kristina avled den 31 mars 1934 efter många års lidande. Hon var ogift och hade varit bibliotekarie i Hörby under 25 års tid.

På morgonen söndagen den 4 april 1937 avled änkefru Johanna Herrlin, i en ålder av 89 år. Närmast sörjande var dottern Hilma Elisabeth, gift med köpman Per Mörck, samt barnbarn.

Reportern i tidningen Mellersta Skåne skrev bland annat att "Fru Herrlin var en kvinna med synnerligen gott omdöme och i många avseenden var hon – i yngre dagar – före sin tid. Intressant var det också att höra henne berätta om samhället i gångna tider och sin verksamhet, smådrag ur bygdens historia, som blev ännu mera njutbara genom den stilla humor, som de alltid kryddades med."

Johanna Herrlins välskötta småbruk såldes på auktion den 27 maj 1937. Det högsta budet stannade på tiotusen etthundra kronor och befästes med ett klubbslag. Köpare var fru Hilma Mörck.

Hilma Elisabeth Herrlin hade gift sig den 24 september 1897 med Per Olsson Mörck i Hörby kyrka. Per Mörck var bördig från Jämshögs socken i Blekinge. Han var född den 1 november 1872.

Tillkännagifves!

Undertecknad öppnar marknadsdagen d. 7 d:s
i Skräddare B. Lundbergs gård,
midtemot N. OHLSSONS Jernhandel,
en välsorterad

Glas-, Porslin-, Speceri- och Diversehandel,

och skall det alltid blifva min sträfvan tillhandahålla den ärade allmänheten goda varor till möjligast lägsta priser.

Hörby den 4 april 1898.

Högaktningsfullt
Per Mörck.

Annons i Hörby Posten tisdagen den 5 april 1898.

Den 4 april 1898 öppnade Per Mörck en Glas-, Porslin-, Speceri- och Diversehandel i Nygatan i Hörby. Den 19 oktober 1901 övertog han en affär vid Gamla Torg. Affären fanns kvar till i början av 1960-talet då den lades ner.

Per Mörck var en ansedd man, och många sörjde honom vid hans bortgång den 1 februari 1953. Knappt fyra veckor senare, den 26 februari, gav hans fru Hilma upp andan och följde honom till den sista vilan.

De hade fostrat fem barn varav en av dem var min fader Karl Gunnar, född den 27 januari 1906. Han övertog affären den 1 januari 1946. Inriktningen hade ändrats något under årens lopp till en speceri-, ägg- och fröaffär.

När Per Mörck startade sin affär den 1 april 1898 hade han lyckats få ihop ett erforderligt kapital på 1000 kronor. Som första dagskassa kunde han räkna in 68 kronor. Affären fanns till en början inne på en gård vid Nygatan. 1901 övertog Per Mörck Bengtsson & Anderssons diversehandel vid Gamla Torg. Denna affär hade grundats av handlaren August E. Täcklind som 1864 uppförde affärsfastigheten vid Gamla Torg. Affären hade dock funnits på annat ställe i byn redan under andra hälften av 1850-talet.

Per Mörcks affär växte och så småningom slog man sig in i äggbranschen, och då knöts många affärsförbindelser mycket långt upp i landet. Namnet Per Mörck och Hörby fördes ända upp till Jämtland och staden Östersund.

Min fader Karl Gunnar Mörck innehade speceriaffären under namnet Per Mörcks Efr. 1960 lades affären ned, och under de sista åren hette affären enbart Mörcks.

Ett nytt sätt att sälja varor hade kommit från Amerika, man kallade det för snabbköp. I dessa affärer kunde kunden själv gå och hämta sina varor och lägga dem i en vagn eller korg. I Hörby öppnades den första affären av detta slag i slutet av 1950-talet. Samtliga handlare i Hörby dömde snabbt ut affärsmetoden. Men de hade fel, kunderna fann sig till rätta i snabbköpet och lämnade det hittills traditionella sättet att köpa sina varor över disk. Den ena speceriaffären efter den andra lades ner, även min faders.

Idag påminns man om epoken genom att man döpt huset till Per Mörcks gård. Men det är inte många av samhällets invånare som har en aning om varför det kallas så. En liten tavla på huset kunde tala om att här fanns en av de första handelsbodarna i Hörby.

EN BARNMORSKA

”är förpliktad att hemligt hålla hwad ärbarheten will hafwa dolt. Henne åligger att förtiga det, som i förtroende kan wara meddeladt, samt i öfritt warsamt och försiktigt yttra sin mening öfwer alla grannlagda frågor.”

Så heter det i § 20 ur Reglemente för barnmorskor år 1856. Vidare står det att ”bosatt Barnmorska skall utanför sin boning skylt utsätta. Från sin hemwist må Barnmorska icke aflägsna sig, utan att underrätta de hemmawarande, hwarest hon under tiden är att träffa, eller wid hwad tid hon troligen återkommer. Sådant tillkännagifwande kan äfwen ske genom anslag på dörren.”

Den 1 april 1856 öppnades barnmorskeläroanstalten i Göteborg, vilken införlivades med Allmänna- och Sahlgrenska sjukhuset, varav den utgjorde 3:e avdelningen som kallades Barnbördsavdelning, varest läroanstalten också under de första åren hade sin hemvist.

Under tiden 1867 – 1877 var Johanna M. Bowall, gift Hedén, föreståndarinna och instruktions- barnmorska. Undervisningen pågick i 9 månader.

Här tog Johanna Jönsdotter sin examen femtedag jul 1873. I mitten av maj året före hade hon rest till Göteborg och vid intagningen fick alla elever avlägga ett skriftligt prov. Detta klarade Johanna bra och därefter indelade man eleverna i grupper där den tjänstgörande gruppen fick vakta korridoren, gå ärenden till doktorerna, apoteket, posten, drosktoget m.m.

När undervisningen började genomgick man först en kurs i naturlära, sedan övertog föreståndarinnan undervisningen i förlossningsläran med de olika ”lägena” där det fanns tolv lägen och tjugofyra lägessätt. Sedan fick man undersöka och bestämma tiden för en havande. Varje lärling fick sedan en patient som man fick följa hela vägen från förlossning till det att hon åkte hem., i regel efter 9 – 10 dagar.

Frammot jul var det så skriftliga prov och strax efter nyåret examen. Därefter gick man till rådhuset för att avlägga barnmorskeeden.

I juni 1898 bildades ett fackförbund för barnmorskor i Tomelilla. Här behandlade man bland annat lönefrågan. Det visade sig att barnmorskorna i Skåne var de sämst betalda i landet. Det sade att ”om en barnmorska i Skåne dristar sig att begära löneförhöjning så lär det heta: Är ni icke nöjd, så får vi snart en annan, som gärna antar platsen. Sedan går det i det gamla spåret igen.”

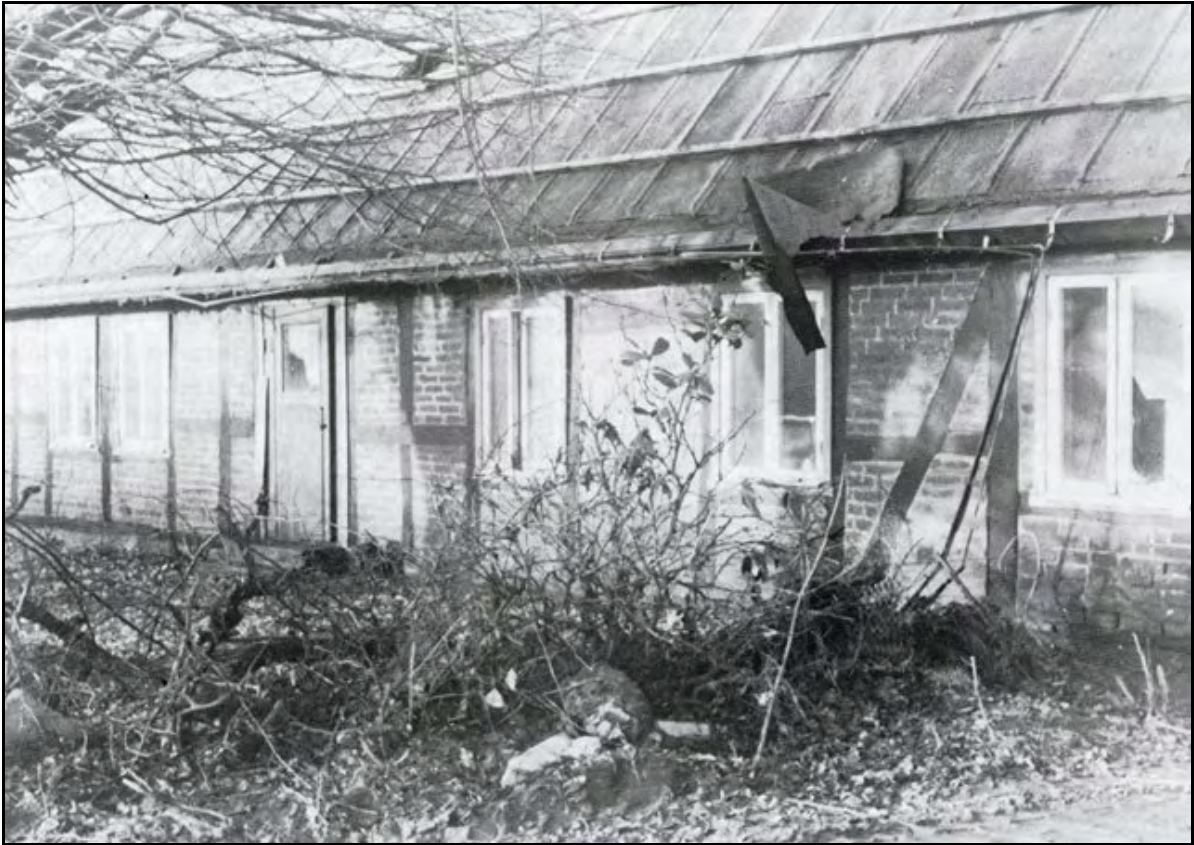
Lönerna på Skånes landsbygd gick sällan över 200:-, vanligast var 150:-, men ofta ned till 100:-, och även under denna siffra per år. Kommunerna bekostade ej heller barnmorskornas bostad i någon form.

Barnmorskorna fick en egen tidskrift 1888 som erhöll namnet Jordmodern. Här finns olika artiklar och en mängd rapporter från hela landet av barnmorskor. Tyvärr står det bara initialerna under dessa. I 1889 års tidning rapporterade exempelvis en barnmorska att hon ville tillkalla läkare då födseln skulle bli komplicerad, men både barnafadern och den övriga släkten nekade till detta. Då hon för tredje gången bad att få en läkare var det försent. Både barnet och kvinnan avled.

Så här såg Johannas hus ut omkring år 1900

Och så här strax före rivningen i början av 1981.

Copyright Per-Gunnar Mörck

Text och färgfoton av Per-Gunnar Mörck, 2000.

Se även följande artiklar om släkten Mörck.

Johanna Herrlin, barnmorska och småbrukare.
En köpmansgård i Hörby.
Hustrumord.

Samt artiklarna om släkten Rosell.

Samtliga artiklar på hemsidan www.morck-rosell.se och www.gammalstorp.se

På nästa sida Antavla för släkten Mörck.

ANTAVLA

INGAR SVENSDOTTER

Född omkring 1703 i Remmarlöv eller Virke

Död i Remmarlöv 1768

Gift med Anders Jeppsson 1736, född 1699 i Virke, död 6/5 1745 i Remmarlöv

Gift med Per Persson den 20/4 1746, född 1713, död 12/11 1749 i Remmarlöv

Gift med Årad Sjunnesson den 4/11 1750, född 1724 i Felestad, död 5/8 1762 i Remmarlöv*

I

Per Persson, född 1713, död 12/11 1749 i Remmarlöv

Gift den 20/4 1746 med Ingar Svensdotter

I

Hanna Persdotter, född 5/3 1747 i Remmarlöv, död 24/4 1799 i Remmarlöv

Gift med Per Persson, född den 8/6 1737 i Kävlinge, död 26/10 1804 i Remmarlöv

I

Kjerstina Persdotter, född 10/12 1787 i Remmarlöv, död den 26/5 1862 i Remmarlöv

Gift den 19/10 1810 med Lars Åkasson, född 6/4 1782 i Remmarlöv, död 24/10 1828 i Remmarlöv

I

Elna Larsdotter, född 22/11 1819 i Remmarlöv, död 24/7 1909 i Hörby

Gift den 26/11 1847 med Jöns Olsson, född 23/1 1817 i Halmstad (Skåne), död 24/5 1879 i Nord Amerika

I

Johanna Elisa Jönsson, född 10/3 1848 i Västra Karaby, död 4/4 1937 i Hörby

Gift den 10/11 1873 med Måns Persson Herrlin, född 2/5 1842 i Östra Herrestad, död 16/5 1881 i Hörby

I

Hilma Elisabeth Herrlin, född 28/6 1877 i Hörby, död 26/2 1953 i Hörby

Gift den 24/9 1897 med Per Olsson Mörck, född 1/11 1872 i Jämshög, död 1/2 1953 i Hörby

I

Karl Gunnar Mörck, född 27/1 1906 i Hörby, död 20/3 1972 i Hörby

Gift den 23/12 1934 med Marie-Louise Rosell, född 23/6 1908 i Lyby, död 17/9 1995 i Hörby

I

Per-Gunnar Mörck, född 27/8 1937 i Hörby

*

Se även antavlor i artikeln Hustrumord